ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΠΑΤΡΩΝ
UNIVERSITY OF PATRAS

ΑΝΟΙΚΤΑ ακαδημαϊκά μαθήματα ΠΠ

Αναπτυξιακή Ψυχολογία

Ενότητα 3: Θεωρίες ανθρώπινης ανάπτυξης

Διδάσκουσα: Ειρήνη Σκοπελίτη

Τμήμα Επιστημών της Εκπαίδευσης και της Αγωγής στην Προσχολική Ηλικία

CC BY NC SA

Ευρωπαϊκή Ένωση
Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο

ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΙΑΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ
ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ ΚΑΙ ΔΙΑ ΒΙΟΥ ΜΑΘΗΣΗ
επένδυση στην κοινωνία της γνώσης
ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΑΙΔΕΙΑΣ ΚΑΙ ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ
ΕΙΔΙΚΗ ΥΠΗΡΕΣΙΑ ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗΣ

ΕΣΠΑ 2007-2013
πρόγραμμα για την ανάπτυξη
ΕΥΡΩΠΑΪΚΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΤΑΜΕΙΟ

Με τη συγχρηματοδότηση της Ελλάδας και της Ευρωπαϊκής Ένωσης

Σκοποί ενότητας

- ***Παρουσίαση των κυριότερων θεωριών που έχουν διατυπωθεί μέχρι σήμερα στον χώρο της αναπτυξιακής ψυχολογίας.***

Περιεχόμενα ενότητας

- Σημεία διαφορών των θεωριών
- «Μεγάλες» θεωρίες
  - Ψυχοδυναμική θεωρία
  - Θεωρία μάθησης
  - Κονστρουκτιβιστική θεωρία
  - Κοινωνικοπολιτισμική θεωρία
- Σύγχρονες θεωρίες
  - Εξελικτικές θεωρίες
  - Θεωρίες επεξεργασίας πληροφοριών
  - Θεωρίες συστημάτων
    - Θεωρίες δυναμικών συστημάτων
    - Θεωρίες οικολογικών συστημάτων
- Κριτικές θεωρίες

Η θεωρία στην αναπτυξιακή ψυχολογία

- ***Οι θεωρίες που διατυπώνονται στην αναπτυξιακή ψυχολογία διαφέρουν ως προς τα κάτωθι:***
  1. ***Τομείς της ανάπτυξης που ερευνώνται***
  2. ***Ερευνητικές μέθοδοι που χρησιμοποιούνται***
  3. ***Βασικά θέματα που εξετάζονται***

«Μεγάλες» θεωρίες

- ***Ψυχοδυναμικές θεωρίες***
- ***Θεωρίες μάθησης***
- ***Κονστρουκτιβιστική θεωρία***
- ***Κοινωνικοπολιτισμική θεωρία***

Ψυχοδυναμικές θεωρίες

- ***Καθολικές διεργασίες και στάδια μέσα από ειδικές εμπειρίες ειδικών ατόμων***

- ***Sigmund Freud – Ψυχαναλυτική θεωρία***

- ***Erik Erikson – Ψυχοκοινωνική θεωρία***

Ψυχαναλυτική Θεωρία

- ***Sigmund Freud (1856-1939)***

- ***Οι άνθρωποι είχαν ασυνείδητα κίνητρα που είχαν απωθήσει από τη συνειδητή κατάσταση***

- ***Η ανθρώπινη εξέλιξη είναι μία διαδικασία συγκρούσεων μεταξύ των τριών μερών της προσωπικότητας***
  - **Εκείνο – Εγώ - Υπερεγώ**

Ώριμη προσωπικότητα

- ***Το* Εκείνο *διαβιβάζει βασικές ανάγκες***
- ***Το* Εγώ *χαλιναγωγεί το παρορμητικό Εκείνο και βρίσκει ρεαλιστικές μεθόδους για την ικανοποίηση των αναγκών***
- ***Το* Υπερεγώ *κρίνει τις στρατηγικές του Εγώ***

Στάδια ψυχοσεξουαλικής ανάπτυξης

Ηλικία	**Στάδιο**
Γέννηση-1 έτους	***Στοματικό***
1-3 ετών	***Πρωκτικό***
3-6 ετών	***Φαλλικό***
6-11 ετών	***Λανθάνουσας σεξουαλικότητας***
12 ετών και πάνω	***(Ετερόφυλης) σεξουαλικότητας***

Κριτική Ψυχαναλυτικής Θεωρίας

- *Δεν υπάρχουν αρκετά στοιχεία που να επιβεβαιώνουν τη θεωρία.*
- *Παρόλα αυτά:*
  - *Εισήγαγε την έννοια της ασυνείδητης κινητοποίησης*
  - *Επικέντρωσε το ενδιαφέρον του στη μελέτη της επίδρασης πρώιμων βιωμάτων στην μετέπειτα εξέλιξη*
  - *Μελέτησε τη συγκινησιακή πλευρά της ανθρώπινης εξέλιξης*

Ψυχοκοινωνική Θεωρία Ανάπτυξης

- *Erik Erikson (1902-1994)*
  - *Τα παιδιά είναι ενεργητικοί εξερευνητές*
  - *Λιγότερη έμφαση στις σεξουαλικές ορμές αλλά μεγαλύτερη έμφαση στις πολιτισμικές επιρροές*
  - *Ψυχολόγος του Εγώ: έμφαση στις κοινωνικές και πολιτισμικές πλευρές της ανάπτυξης*
  - *Οι άνθρωποι στη ζωή τους αντιμετωπίζουν οχτώ κύριες κρίσεις/συγκρούσεις*
  - *Άλλοι άνθρωποι: παράγοντες κλειδιά για να βγούμε από την κρίση*

Στάδια ανάπτυξης κατά τον Erikson

Ηλικία	Ψυχοκοινωνική κρίση
Γέννηση έως 1ο έτος	*Βασική αλήθεια έναντι έλλειψης εμπιστοσύνης*
1ο έως 2ο έτος	*Αυτονομία έναντι ντροπής & αμφιβολίας*
3ο έως 6ο έτος	*Πρωτοβουλία έναντι ενοχής*
6ο έως 12 έτος	*Φιλοπονία έναντι κατωτερότητας*
12ο έως 20ο έτος	*Ταυτότητα έναντι σύγχυσης ρόλων*
20ο έως 40ο έτος	*Οικειότητα έναντι απομόνωσης*
40ο έως 65ο έτος	*Παραγωγικότηταα έναντι στασιμότητας*
Γηρατειά	*Ακεραιότητα του Εγώ έναντι απόγνωσης*

Κριτική της θεωρίας του Erikson

- ***Η θεωρία του αποτελεί μία απλή περιγραφή της ανθρώπινης κοινωνικής συγκινησιακής ανάπτυξης.***
  - ***Δεν εξηγεί τα αίτια της ανάπτυξης***
  - ***Δεν εξηγεί τι προαπαιτείται ενός σταδίου***
  - ***Δεν εξηγεί πώς ένα στάδιο επηρεάζει το επόμενο***
- ***Παρόλα αυτά:***
  - ***δίνει έμφαση στην προσαρμοστική φύση του ανθρώπου***
  - ***δεν περιορίζεται στη θεώρηση του ανθρώπου που κυριαρχείται από σεξουαλικά ένστικτα***

Θεωρίες μάθησης

- ***Η μάθηση εμπλέκει την αλλαγή της συμπεριφοράς με βάση τη σύνδεση της συμπεριφοράς αυτής με τις συνέπειές της, ευνοϊκές ή μη***

- ***John Watson – Κλασική εξαρτημένη μάθηση***
- ***Burhus Skinner – Συντελεστική εξαρτημένη μάθηση***
- ***Albert Bandura – Θεωρία κοινωνικής μάθησης***

Θεωρία κλασικής εξαρτημένης μάθησης

- *John Watson (1878-1958)*
- *Ακραία εμπειριοκρατική άποψη: Η ανάπτυξη είναι σε πολύ μεγάλο βαθμό προϊόν της ανατροφής – της μάθησης*
- *Συνήθειες: οικοδομικοί λίθοι στο μεγαλόπρεπο οικοδόμημα της ανθρώπινης ανάπτυξης*
- *Συμβολή έμφυτων παραγόντων ελάχιστη*
- *Ανάπτυξη: συνεχής διαδικασία αλλαγής με μεγάλες ατομικές διαφοροποιήσεις*

Θεωρία συντελεστικής εξαρτημένης μάθησης

- *Burrhus Skinner (1904-1990)*
- *Οι συνήθειες αναπτύσσονται ως αποτέλεσμα μοναδικών εμπειριών συντελεστικής εξαρτημένης μάθησης*
- *Πρωτεύων ο ρόλος της ενίσχυσης (θετική ή αρνητική) αφού άνθρωποι και ζώα φαίνεται ότι*
  - *Επαναλαμβάνουν τη συμπεριφορά που ακολουθείται από θετική ενίσχυση*
  - *Αποφεύγουν τη συμπεριφορά που ακολουθείται από αρνητική ενίσχυση*

Θεωρία Κοινωνικής Μάθησης

- *Albert Bandura (1925 -)*
- *Άνθρωποι: γνωστικά όντα – ενεργητικοί επεξεργαστές πληροφοριών*
- *Μάθηση μέσω παρατήρησης και μίμησης προτύπων: μάθηση που είναι αποτέλεσμα παρατήρησης της συμπεριφοράς των άλλων (μοντέλα)*
- *Η μάθηση μέσω της παρατήρησης δεν θα συνέβαινε αν οι γνωστικές διαδικασίες δεν ήταν σε λειτουργία*
- *Αυτο-αποτελεσματικότητα: οι πεποιθήσεις των ανθρώπων για την ικανότητά τους να αντιμετωπίζουν αποτελεσματικά το περιβάλλον*

Αμοιβαίος ντετερμινισμός

- *Όρος σημαντικός στη θεωρία του Bandura:*
  - *η ανθρώπινη ανάπτυξη αντικατοπτρίζει μία αλληλεπίδραση ανάμεσα σε έναν ενεργητικό άνθρωπο, τη συμπεριφορά του ατόμου και το περιβάλλον στο οποίο βρίσκεται*
- *Αντίθετα με τις άλλες δύο θεωρίες που υποστήριζαν ότι το περιβάλλον διαμορφώνει την ανθρώπινη προσωπικότητα ο Bandura υποστηρίζει ότι οι συνδετικοί κρίκοι μεταξύ ατόμων, συμπεριφοράς, και περιβάλλοντος είναι αμφίδρομοι*

Κριτική θεωριών μάθησης

- *Αγνοεί βιολογικές προδιαθέσεις για μάθηση*
- *Τεχνητό ελεγχόμενο περιβάλλον*
- *Περιορισμένη αναφορά στο ρόλο των γνωστικών διαδικασιών στην ανάπτυξη*

- *Παρόλα αυτά*
  - *επειδή επικεντρώνονται στις άμεσες αιτίες της παρατηρήσιμης συμπεριφοράς έχει παράγει σημαντικές κλινικές εφαρμογές για τη θεραπεία αποκλίνουσας συμπεριφοράς*

Κονστρουκτιβιστική θεωρία

- ***Jean Piaget (1896-1980)***
  - ***Γνωστική ανάπτυξη: το αποτέλεσμα της ενεργητικής οικοδόμησης της πραγματικότητας από τα παιδιά, βάσει των εμπειριών τους στον κόσμο.***
  - ***Γνωστικό σχήμα: Θεμελιώδης μονάδα γνωστικής λειτουργίας***
  - ***Έμφυτοι γνωστικοί μηχανισμοί συντελούν στη γνωστική ανάπτυξη***

Έμφυτοι γνωστικοί μηχανισμοί

- ***Προσαρμογή: Τα υπάρχοντα γνωστικά σχήματα ενισχύονται ή τροποποιούνται προκειμένου να εναρμονιστούν με νέες εμπειρίες***
  - ***Αφομοίωση: νέες εμπειρίες ενσωματώνονται στα ήδη υπάρχοντα γνωστικά σχηματα***
  - ***Συμμόρφωση: τα υπάρχοντα γνωστικά σχήματα τροποποιούνται για να μπορούν να εφαρμοστούν σε παλιές αλλά και νέες εμπειρίες***
- ***Οργάνωση: Τα νέα γνωστικά σχήματα οργανώνονται σε σχέσεις ιεραρχίας***
- ***Εξισορρόπηση: βασική πηγή ανάπτυξης***
  - ***Διαδικασία που οδηγεί στη δημιουργία πιο σύνθετης και περιεκτικής γνώσης και οδηγεί το παιδί σε νέο στάδιο ανάπτυξης***

Στάδια Γνωστικής Ανάπτυξης του Piaget

Ηλικία	**Στάδιο**
Γέννηση έως 2 ετών	***Αισθητηριο-κινητικής νόησης***
2 έως 6 ετών	***Προλειτουργικής νόησης***
6 έως 12 ετών	***Συγκεκριμένων νοητικών λειτουργιών***
12 έως 19 ετών	***Τυπικών νοητικών λειτουργιών***

Αμετάβλητη αναπτυξιακής ακολουθία

Κριτική της θεωρίας του Piaget

- ***Υποτίμηση των νοητικών ικανοτήτων των παιδιών προσχολικής ηλικίας και του δημοτικού σχολείου***
- ***Αγνοεί σημαντικές κοινωνικές και πολιτισμικές επιρροές***

- ***Παρόλα αυτά***
  - ***η θεωρία άσκησε ισχυρή επιρροή στην εκπαίδευση***

Κοινωνικοπολιτισμική θεωρία

- ***Lev Vygotsky (1896-1934)***
  - ***Έμφαση στην επίδραση του πολιτισμού στην ανάπτυξη***
  - ***Ζώνη επικείμενης ανάπτυξης: η απόσταση μεταξύ αυτού που μπορούν να πραγματοποιήσουν ανεξάρτητα τα παιδιά και αυτού που μπορούν να πραγματοποιήσουν όταν αλληλεπιδράσουν με άλλους πιο ικανούς από τα ίδια***
  - ***Έμφαση στην κοινωνική αλληλεπίδραση***

Κριτική στη θεωρία του Vygotsky

- ***Υπερβολή στο ρόλο των κοινωνικο-πολιτισμικών παραγόντων στην ανθρώπινη ανάπτυξη και υποτίμηση των γενετικών ή φυσικών παραγόντων***

- ***Παρόλα αυτά:***
  - ***κρίνεται σημαντική η θεωρία του Vygotsky για τη σύγχρονη Γνωστική, Αναπτυξιακή και Εκπαιδευτική Ψυχολογία***

Σύγχρονες θεωρίες

- ***Εξελικτικές θεωρίες***
- ***Θεωρίες επεξεργασίας πληροφοριών***
- ***Θεωρίες συστημάτων***
- ***Κριτικές θεωρίες***

Εξελικτικές θεωρίες

- ***Εξήγηση της ανθρώπινης συμπεριφοράς ανάλογα με το πώς συμβάλλει στην επιβίωση των ειδών και διερεύνηση της επίδρασης του εξελικτικού παρελθόντος στην ατομική ανάπτυξη***

- ***Εξελικτική προσέγγιση πολύ σημαντική για την ηθολογία***

Ηθολογική προσέγγιση

- ***Arnold Gessel (1880-1961)***
  - ***Η ανθρώπινη εξέλιξη είναι αποτέλεσμα βιολογικής ωρίμανσης***
  - ***Ηθολόγοι εξετάζουν προσαρμοστικές συμπεριφορές νεαρών ατόμων και συμπεριφορές που αυτές προκαλούν σε άλλους (π.χ. Αποτύπωση)***
  - ***Οι οργανισμοί γεννιούνται με βιολογικά προκαθορισμένες συμπεριφορές που είναι προϊόντα εξέλιξης και συμβάλουν στην επιβίωση***
  - ***Ευαίσθητες περίοδοι: εποχές κατά τις οποίες το άτομο είναι ιδιαίτερα ευαίσθητο σε περιβαλλοντικές επιρροές***

Κριτική Ηθολογικής Προσέγγισης

- *Οι προσεγγίσεις είναι δύσκολο να ελεγχθούν*
- *Ακόμα και έμφυτες, ισχυρές, γενετικά προκαθορισμένες συμπεριφορές μπορούν να τροποποιηθούν με την εμπειρία*
- *Παρόλα αυτά:*
  - *Παρέχει πληροφορίες για την ανθρώπινη συμπεριφορά μέσα από παρατηρήσεις που έρχονται από μελέτη παιδιών και εφήβων στα καθημερινά τους περιβάλλοντα*
  - *Προσφέρει πολύτιμη προσθήκη στις επιστήμες της εξέλιξης/ανάπτυξης δεδομένου ότι παρέχει μία εξελικτική σκοπιά του ζητήματος της ανάπτυξης*

Θεωρία επεξεργασίας πληροφοριών

- ***Το ανθρώπινο μυαλό είναι ένα συνεχώς αναπτυσσόμενο σύστημα που χειρίζεται σύμβολα, επεξεργάζεται, αποθηκεύει, οργανώνει και διαχειρίζεται πληροφορίες με όλο και πιο αποτελεσματικούς τρόπους***
- ***Αναλογία με έναν υπολογιστή***
- ***Βιολογική ωρίμανση: σημαντικός συντελεστής για γνωστική ανάπτυξη***
- ***Εμπειρίες: επιρροή στην ανάπτυξη στρατηγικών για την παρακολούθηση και επεξεργασία πληροφοριών***
- ***Γνωστική ανάπτυξη: συνεχής διαδικασία***

Κριτική της θεωρίας επεξεργασίας πληροφοριών

- *Τεχνητές συνθήκες εργαστηριακού περιβάλλοντος*
- *Υποτιμάται ο πλούτος και η ποικιλομορφία ανθρώπινης σκέψης*

- *Παρόλα αυτά:*
  - *Παροχή πλήθους νέων διοράσεων για την ανάπτυξη πολλών γνωστικών ικανοτήτων*
  - *Γρήγορες και εντατικές μέθοδοι έρευνας που χρησιμοποιούνται, δίνουν πληροφορίες για το πώς προσεγγίζουν προβλήματα τα παιδιά και γιατί κάνουν λογικά λάθη*

Θεωρίες συστημάτων

- ***Αντιλαμβάνονται την ανάπτυξη ως σύνθετα σύνολα αποτελούμενα από μέρη και διερευνούν πώς τα σύνολα αυτά και τα μέρη τους οργανώνονται, αλληλεπιδρούν και αλλάζουν με την πάροδο του χρόνου***

- ***Θεωρία δυναμικών συστημάτων***

- ***Θεωρία οικολογικών συστημάτων***

Θεωρία δυναμικών συστημάτων

- ***Esther Thelen (1941-2004)***
  - ***Έμφαση στο πώς νέα σύνθετα συστήματα συμπεριφοράς αναπτύσσονται από την αλληλεπίδραση λιγότερο σύνθετων μερών***
- ***Τι προκαλεί τη δημιουργία νέων συστημάτων και πώς αναπτύσσονται τα νέα συστήματα συμπεριφορών από αρχική έλλειψη οργάνωσης και την αστάθεια σε λειτουργικά και σταθερά συστήματα***
  - ***Για να αναπτυχθεί μια συμπεριφορά/συνιστώσα πρέπει να έχουν αναπτυχθεί και αλληλεπιδράσει (με) άλλες συμπεριφορές/συνιστώσες***

Θεωρία Οικολογικών συστημάτων

- *Urie Bronfenbrenner (1917-2005) – βιο-οικολογική θεωρία*
  - *Εστιάζει στη οργάνωση και τις αλληλεπιδράσεις των πολλαπλών περιβαλλοντικών πλαισίων εντός των οποίων αναπτύσσονται τα παιδιά.*
  - *Δίνεται έμφαση στο γεγονός ότι το αναπτυσσόμενο άτομο είναι ενταγμένο σε μία σειρά από περιβαλλοντικά συστήματα τα οποία αλληλεπιδρούν μεταξύ τους καθώς και με το ίδιο το άτομο, με αποτέλεσμα να επιδρούν στην ανάπτυξή του.*
  - *Τα φυσικά περιβάλλοντα είναι η κύρια πηγή επιρροής των αναπτυσσόμενων ατόμων*
  - *Το αναπτυσσόμενο άτομο είναι στο κέντρο, ενσωματωμένο σε μία σειρά περιβαλλοντικών συστημάτων*

Κριτική της θεωρίας οικολογικών συστημάτων

- *Απέχει από το να αποτελεί μία πλήρη αναφορά ανθρώπινης ανάπτυξης*
- *Παρέχει λίγες πληροφορίες για τους βιολογικούς συντελεστές της ανάπτυξης*
- *Δεν περιγράφεται πώς τα παιδιά και οι έφηβοι επεξεργάζονται τις πληροφορίες του περιβάλλοντος και μαθαίνουν από τις εμπειρίες τους*

- *Παρόλα αυτά:*
  - *Πλούσια περιγραφή περιβάλλοντος σε σύγκριση με θεωρητικών μάθησης*
  - *Υποδείξεις που μπορούν να βελτιστοποιήσουν την ανάπτυξη παιδιών και εφήβων*

Κριτικές Θεωρίες

- ***Nancy Chodorow (1944 -)***
  - ***Εξετάζουν τη μεροληψία που οφείλεται σε συγκεκριμένο πολιτισμικό υπόβαθρο και ενδέχεται να διέπει τις παραδοσιακές θεωρίες της ανάπτυξης***
  - ***Διερευνούν τις σχέσεις ισχύος μεταξύ των ομάδων και την επίδραση που έχουν στην ανάπτυξη το φύλο, η φυλή, η εθνότητα και η κοινωνικο-οικονομική τάξη***

Σχετική βιβλιογραφία

- Feldman, R.S. (2009). *Εξελικτική Ψυχολογία: Δια βίου ανάπτυξη, Τόμος 1,* (Επιμ. Η. Μπεζεβέγκης), Εκδόσεις Gutenberg.
- Κουγιουμτζάκης, Γ. (1995). *Αναπτυξιακή Ψυχολογία: Παρελθόν, Παρόν, και Μέλλον,* Πανεπιστημιακές Εκδόσεις Κρήτης.
- Lightwood, C., Cole, M., & Cole, S. R., (2015). *Η Ανάπτυξη των Παιδιών (Ενιαίο),* (Επιμ. Ζ. Μπαμπλέκου), Εκδόσεις Gutenberg.
- Miller, P. (2011). *Theories of Developmental Psychology*. New York: Worth Publishers.
- Mooney, C. G. (2013). *Theories of Childhood: An Introduction to Dewey, Montessori, Erikson, Piaget, and Vygotsky*. New York: Redleaf Press.
- Παρασκευόπουλος, Ι.Ν. (1985). *Εξελικτική Ψυχολογία, 1 & 2,* Αθήνα: Ιδιωτική έκδοση.
- Shaffer, D.R. (2008). *Εξελικτική Ψυχολογία,* (Επιμ. Ε. Μακρή-Μπότσαρη), Αθήνα: Εκδόσεις Ελλήν.

Τέλος Ενότητας

BY NC SA

Ευρωπαϊκή Ένωση
Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο
ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΙΑΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ
ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ ΚΑΙ ΔΙΑ ΒΙΟΥ ΜΑΘΗΣΗ
επένδυση στην κοινωνία της γνώσης
ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΑΙΔΕΙΑΣ ΚΑΙ ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ
ΕΙΔΙΚΗ ΥΠΗΡΕΣΙΑ ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗΣ
ΕΣΠΑ 2007-2013
πρόγραμμα για την ανάπτυξη
ΕΥΡΩΠΑΪΚΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΤΑΜΕΙΟ
Με τη συγχρηματοδότηση της Ελλάδας και της Ευρωπαϊκής Ένωσης

Χρηματοδότηση

- *Το παρόν εκπαιδευτικό υλικό έχει αναπτυχθεί στο πλαίσιο του εκπαιδευτικού έργου του διδάσκοντα.*
- *Το έργο «**Ανοικτά Ακαδημαϊκά Μαθήματα στο Πανεπιστήμιο Πατρών**» έχει χρηματοδοτήσει μόνο την αναδιαμόρφωση του εκπαιδευτικού υλικού.*
- *Το έργο υλοποιείται στο πλαίσιο του Επιχειρησιακού Προγράμματος «Εκπαίδευση και Δια Βίου Μάθηση» και συγχρηματοδοτείται από την Ευρωπαϊκή Ένωση (Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο) και από εθνικούς πόρους.*

Ευρωπαϊκή Ένωση
Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο
ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΙΑΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ
ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ ΚΑΙ ΔΙΑ ΒΙΟΥ ΜΑΘΗΣΗ
επένδυση στην κοινωνία της γνώσης
ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΑΙΔΕΙΑΣ ΚΑΙ ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ
ΕΙΔΙΚΗ ΥΠΗΡΕΣΙΑ ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗΣ
ΕΣΠΑ 2007-2013
πρόγραμμα για την ανάπτυξη
ΕΥΡΩΠΑΪΚΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΤΑΜΕΙΟ
Με τη συγχρηματοδότηση της Ελλάδας και της Ευρωπαϊκής Ένωσης

Σημείωμα Αναφοράς

Copyright Πανεπιστήμιο Πατρών, Σχολή Κοινωνικών και Ανθρωπιστικών Επιστημών, Τμήμα Επιστημών της Εκπαίδευσης και Αγωγής στην Προσχολική Ηλικία, Ειρήνη Σκοπελίτη, «Αναπτυξιακή Ψυχολογία». Ενότητα 3: Θεωρίες ανθρώπινης ανάπτυξης. Έκδοση: 1.0. Πάτρα 2015. Διαθέσιμο από τη δικτυακή διεύθυνση:
https://eclass.upatras.gr/courses/PN1532/index.php?access=5742

Σημείωμα Αδειοδότησης

Το παρόν υλικό διατίθεται με τους όρους της άδειας χρήσης Creative Commons Αναφορά, Μη Εμπορική Χρήση Παρόμοια Διανομή 4.0 [1] ή μεταγενέστερη, Διεθνής Έκδοση. Εξαιρούνται τα αυτοτελή έργα τρίτων π.χ. φωτογραφίες, διαγράμματα κ.λ.π., τα οποία εμπεριέχονται σε αυτό και τα οποία αναφέρονται μαζί με τους όρους χρήσης τους στο «Σημείωμα Χρήσης Έργων Τρίτων».

[1] http://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/4.0/

Ως* Μη Εμπορική *ορίζεται η χρήση:

- ***που δεν περιλαμβάνει άμεσο ή έμμεσο οικονομικό όφελος από την χρήση του έργου, για το διανομέα του έργου και αδειοδόχο***
- ***που δεν περιλαμβάνει οικονομική συναλλαγή ως προϋπόθεση για τη χρήση ή πρόσβαση στο έργο***
- ***που δεν προσπορίζει στο διανομέα του έργου και αδειοδόχο έμμεσο οικονομικό όφελος (π.χ. διαφημίσεις) από την προβολή του έργου σε διαδικτυακό τόπο***

Ο δικαιούχος μπορεί να παρέχει στον αδειοδόχο ξεχωριστή άδεια να χρησιμοποιεί το έργο για εμπορική χρήση, εφόσον αυτό του ζητηθεί.